
VAKF-I MURÂKABE VE KUR'AN'I ANLAMAYA ETKİLERİ (SECÂVENDÎ'NİN İLELÜ'L-VUKÛF ADLI ESERİNDEKİ AÇIKLAMALAR ÖZELİNDE)

Muhammed ERSÖZ

Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
mersoz84@gmail.com

ÖZET

Vakf ve ibtidâ konusu Kur'an'ın nüzulünden itibaren müfessirlerin ve kâilerin üzerinde durduğu önemli bir konu olmuştur. Çünkü cümle içerisinde durulan yere göre kelimelerin ve bağlaçların irtibatlı olduğu kelimeler değişmekte ve bu da anlamaya doğrudan etki etmektedir. Mushafalarda üç nokta ile gösterilen ve artarda iki tane gelen murâkabe durağı da Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanmasında önemli bir yere sahiptir. Ancak murâkabe durağı diğer duraklardan farklı olarak muhtemel iki yerden sadece birine durmaya izin verirken diğerine durmayı engellemektedir. Bu da beraberinde muhtemel iki anlamı beraberinde getirmektedir. Bu çalışma murâkabe durağı hakkında önemli bilgileri bir araya getirmeyi ve Mushafalarda gösterilen murâkabe duraklarının bulunduğu yerler hakkında Secâvendî'nin *İlelü'l-vukûf* isimli eserinde yaptığı açıklamalardan yola çıkarak bu durakların konulmasının sebeplerini ve bunun Kur'an'ın anlaşılmasına katkılarını tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Vakf, , Murâkabe, Nahiv, Tefsir

Waqf Al-Murâqabah and its Effects on Understanding the Quran (In The Particularity of Secâvendî's Explanations in Ilal Al-Wuqûf)

Vaqf and İbtida is an important issue that commentaries and imams of qiraat gave importance to it since the revelation of the Qur'an. Because words that words and connectors linked with changes according to places that was stopped upon it. This has a direct effect on understanding of Quran. Waqf al-murâqabah that is indicated with three points that comes two times succesively has an important place in understanding and interpretation of Quran. But waqf al-murâqabah as different from the other places of waqf permits to stand on only one of two possible places, while allows to stop on the other. Normally this brings with possible two meanings. This study aims to collect important informations about waqf al-murâqabah and determine the reasons in putting these waqf al-murâqabah and its contribution in understanding of Quran in the particularity of Secâvendî's explanations in Ilal al-wuqûf about this verses

Key Words: Quran, Waqf, Muraqabah, Grammar, Comment

GİRİŞ: VAKF VE İBTİDÂ KONUSUNA KISA BİR BAKIŞ

Vakf, kıraatten ayrılmak amacı olmadan kıraate tekrar başlamak amacıyla nefeslenecek kadar bir süre için sesi kesmek¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Ayetlerdeki vakf yerlerinin tespit edilmesi Kur'an'ın okunmasının yanında anlaşılmasında da önemli bir yere sahiptir. Çünkü ayetlerde vakf yapılan yerlere göre kelimelerin cümle içerisindeki görevleri değişmesi sebebiyle cümlenin anlamı da değişmektedir. Bundan dolayı vakf ve ibtidâ yapılacak yerlerin bilinmesi Kur'an'ın i'rabinin, garib kelimelerinin ve manalarının bilinmesinin tamamlayıcı unsuru olarak görülmüştür.² İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) vakf ve ibtidânın önemine vurgu yaparak "imamlarımız her harfte bizi durdururlar ve ona parmaklarla işaret ederlerdi. Onların şeyhlerinden aldıkları sünnet bu idi" demektedir. Aynı şekilde İbnü'l-Cezerî Şa'bî'den "كل من أطاع الله ويقتى وجه ربك ذو الجلال والإكرام 'ı okuduğun zaman 'ı okumadan durma" dediğini nakletmektedir.³ Bu örnekler vakf ve ibtidânın önemine vurgu yapmakta ve bu konuda belirlenen ilkelerin, ayetlerin anlaşılması ve yorumlanması ile doğrudan alakalı olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim vakf ve ibtida ilmini tam olarak yapabilmesi için kişinin nahvi, kıraat ilmini, tefsiri, dil kurallarını ve kıssaları bilerek bu ilimleri birbirinden ayırabilme şartı konulmuştur.⁴

Vakfedilecek yerlerin belirlenmesinin Kur'an'ın anlaşılmasında çok önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber de bu konuya oldukça önem vermiştir. Nitekim asr-ı saadette birisi Hz. Peygamberin yanında ayağa kalkıp "من أطاع الله من أطاع الله ورسوله فقد اهتدى ومن عصاهما..." "Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse hidayete ermiştir ve o ikisine isyan ederse..." (من أطاع الله ورسوله فقد اهتدى ومن عصاهما...) deyince Hz. Peygamber de "Ne kötü bir hatip!"⁵ demiştir. Bedreddîn Aynî (ö. 855/1451) bu yadırgamanın sebebinin "ومن يعصها" ifadesi üzerine vakfetmesi olduğunu söylemektedir. Müfessirler de bu rivayeti gayr-ı tâm şeklinde vakfetmenin yanlışlığına dair delil kabul etmişlerdir.⁶ Ali b. Ebi Talib de "ورتل القرآن

¹ Şemsüddîn Ebu'l-Hayr el-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kirâti'l-aşr*, Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, ts., I, 240.

² İbnü'l-Enbârî, *Kitâbü İzâhi'l-Vakf ve'l İbtidâ*, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Matbuâtü Mecma'i'l-Lugati'l-Arabiyye, Dimeşk, 1971, I, 108.

³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 254.

⁴ Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Merkezü'd-dirâseti'l-Kur'âniyye, Mücemmeu'l-Melik Fehd, ts., II, 557; Ebû Ca'fer Ahmed b Muhammed b. İsmail en-Nahhâs, *el-Kat' ve'l-İtinâf*, thk: Abdurrahmân b. İbrahim el-Matrûd, Riyâd, 1992, s. 18.

⁵ Ebu Dâvûd, *Sünen*, III/446.

⁶ Bedrüddîn Aynî, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Ebu'l-Münzir Halid b. İbrahim el-Mısıri, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1999, IV, 441.

”ترتیباً“ (Müzemmil, 73/4) ayetini “tertil harflerin tecvidi ve vakıf yerlerinin bilinmesidir” şeklinde tefsir etmiştir.⁷

Kur'an'ın nüzülü sırasında da vakf ve ibtida önemsenen bir konu olmuştur. Nitekim Hz. Ömer bu konuya ışık tutar şekilde “Zamanımızdan kısa bir süre yaşadık. Bize iman Kur'an'dan önce verilirdi. Sure Hz. Peygamber'e inerdi de kişi helalini, haramını, emrini, yasağını ve vakfedilecek yerleri öğrenirdi” ifadelerini kullanmıştır.⁸ Hz. Ömer'in bu ifadeleri Kur'an'ın anlaşılması ve hükümlerinin yorumlanması gibi konular ne kadar önemliyse vakfedilecek yerlerin belirlenmesi konusunun da o derece önemli olduğunu ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.

Vakf ve ibtida konusu ikinci yüzyılın başlarından itibaren üzerinde durulan önemli konulardan biri olmuştur. İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ* isimli eserinde bu konuda ilk eser verenin Şeybe b. Nisâh (ö. 130/747) olduğunu söylemektedir.⁹ Daha sonra kronolojik olarak Hamza b. Habîb ez-Zeyyât'ın (ö. 156/772) *el-Vakf ve'l-ibtidâ'sı*, Nafi el-Medenî'nin (ö. 169/784) *Vakfu't-Temâm'ı*, Yakûb el-Hadramî'nin (ö. 205/821) *Vakfu't-Temâm'ı*, Ebû Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1052) *el-Müktefâ'sı*, Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî'nin (ö. 560/1165) *İlelü'l-vukûf'u* ve Kehhâle'nin onbirinci yüzyıl âlimlerinin ileri gelen fakihlerinden ve kârîlerinden biri olduğunu zikrettiği Ahmed b. Abdülkerim el-Uşmûnî'nin *Menâru'l-Hedâ fî'l-vakf ve'l-ibtidâ'sı*¹⁰ bu konuda ortaya konmuş eserlerdendir. Yani ilk dönemlerden itibaren bu konuda eser verilmeye başlanmıştır. Dikkat çeken bir husus vakf ve ibtida konusunda kitap derleyenler karilerden ve nahivcilerdendir.¹¹ Bu da vakf ve ibtidanın Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanması ile doğrudan ilgili olduğunun önemli bir göstergesidir.

Kur'an'ın yorumlanmasında durak yerlerinin belirlenmesinin ve müfessirin bu konudaki tercihleri oldukça önemlidir. Nitekim Ebu Bekr İbnü'l-Enbarî (ö. 328/940) “Ben Kur'an'ın hepsini başından sonuna kadar her surede vakf-ı tâm ve vakf-ı kâfîler konusunda iyice ayrıntıya indikten sonra konu konu tefsir edecek, karilerin ve nahivcilerin ihtilaflarını zikredek ve bunları

⁷ Suyuti, *el-İtkan*, II, 541.

⁸ Ebu Bekr Ahmed el-Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarabad, 1344, III, 120.

⁹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, Mektebetü İbn Teymiyye, 1351, I, 329.

¹⁰ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemul-Müellifin*, Dâr-u İhyâ-i Tûrâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1414/1993, II, 121

¹¹ Ebû Amr Osman ed-Dânî, *el-Müktefâ fî'l-vakf ve'l-ibtidâ*, thk, Yusuf Abdurrahmân el-Mar'aşlî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1987, s. 49.

açıklayacağım”¹² demektedir. Bunun yanında vakıf yerlerinin belirlenmesinde mezhep mensubiyetinin yeri de oldukça önemlidir. Örneğin وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ (el-Kasas, 28/68) ayetinde “يختار” üzerine durmak Ehl-i Sünnet’in görüşüdür. Bu durumda anlam “*Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçim hakkı yoktur*” şeklinde olmaktadır. Çünkü böylece yaratanın seçme hakkı için mahlukatın seçme hakkını ortadan kaldırmaktadır.¹³ Ancak durak olmazsa “ما” harfi ism-ı mevsul olacağı için anlam “*Rabbin, dilediğini yaratır ve onların seçim hakkı olan şeyleri seçer*” şeklinde olmaktadır.

Vakıf yerlerinin belirlenmesinde nahiv kurallarının önemi oldukça büyüktür. Bu konuyla ilgili Ebu Amr ed-Dânî muzafun ileyh üzerine değil de muzaf üzerine, merfu üzerine değil de ref’ edenin üzerine veya ref’ eden üzerine değil de merfunun üzerine, nasb eden üzerine değil de mansubun üzerine, tekid üzerine değil de müekkidin üzerine, matuf-u aleyh üzerine değil de matufun üzerine, ismi üzerine değil de “إِنَّ” ve kardeşlerinin üzerine, haberi üzerine değil de ismi üzerine, istisna üzerine değil de müstesna minh üzerine, sıla üzerine değil de ismi mevsul üzerine ve soru kısmı üzerine değil de soru harfi üzerine vb. şekillerde anlamın tam olarak ortaya çıkmasına engel olacak biçimde vakfetmenin caiz olmadığını ifade etmektedir.¹⁴ Kısaca vakf ve ibtida konusuna değindikten sonra Secâvendî’nin durak sisteminden bahsetmek istiyoruz.

SECÂVENDÎ’DE VAKF ÇEŞİTLERİ:

Secâvendî’nin vakf sisteminde 6 çeşit vakf vardır. Bunlar Lâzım, Mutlak, Câiz, Mücevvez li Vech, Zarûreten Murahhas ve Mâ Yecüzü’l-Vakf’tır.

a. Vakf-ı Lâzım: İşareti mim (م) harfi olan bu vakf, maksut olan mananın açığa çıkması için kesinlikle yapılması gereken vakftir. Öyle ki, durağın iki tarafı vasledilerek okunacak olsa mana tamamen değişmektedir. Örneğin “...وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ” (Bakara, 2/8) ifadesinin sonunda vakfetmek vaciptir. Şayet vakf yapılmayıp “يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا...” (Bakara, 2/9) ile vasl edilecek olursa mezkûr cümle “بِمُؤْمِنِينَ” kelimesinin sıfatı olur. Bu durumda anlam “onlar Allah’ı ve inananları aldatan müminler değildir” şeklinde olur. Secâvendî “بِمُؤْمِنِينَ” kelimesi üzerine vakfedilmemesi durumunda “Allah’ı ve inananları

¹² Ebû Bekr Muhammed b. El-Kâsım b. Beşşâr el-Enbârî, İzâhu’l-vakf ve’l-ibtidâ fi Kitâbillâhi, thk. Muhyiddîn Abdurrahman Ramazan, Dımaşk, 1971, II, 110.

¹³ Ahmed b. Muhammed b. Abdilkerim el-Uşmûnî, Menâru’l-Hüdâ fi Beyâni’l-vakfi ve’l-ibtidâ, Mısır, 1973, s. 5

¹⁴ Ebû Amr Osman ed-Dânî, el-Müktefâ fi’l-vakf ve’l-ibtidâ, thk. Yusuf Abdurrahmân el-Mar’âşî, Müessesetü’r-risâle, Beyrut, 1987, s. 58.

aldatma” günahı bu kimselerden düşmüş olacağı, sanki “وما هو بمؤمن مخادع” (o, aldatan mümin değildir) ifadesinde olduğu gibi aldatmadan (مخادعة) arınmış bir imanın onlarda var olduğu gibi bir anlam çıkacağı ve ayette kastedilen anlama tamamen aykırı olduğu için burada vasletmenin mümkün olmayacağı ifade etmektedir.¹⁵

b. Mutlak Vakf: Bu vakf, “الله يجتبي” (Şûrâ, 42/13) gibi mübteda isim; “وَعَدَ اللهُ” (Nur, 24/55) şeklinde başta olması gereken fiil; “يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا” gibi mahzûf bir fiilin mef’ûlü; “مَنْ يَشَأِ اللهُ يُضِلَّهُ” tarzında şart ismiyle; soru, olumsuzluk ile başlayan ifadeler vs. kendisinden sonrasıyla cümleye başlamanın güzel olduğu yerlerde yapılan vakftir.¹⁶

c. Câiz Vakf: Vakf yapılacak olan durağın iki tarafının beraberinde getirdiği anlamlar birbirine bağlı olduğundan durmanın da geçmenin de caiz olduğu yerlerde yapılan vakftir. Örneğin “وَمَا أَنْزَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ” (Bakara, 2/4) ile “وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ” (Bakara, 2/4) ifadelerinin arasındaki vakftir. “وَبِالْآخِرَةِ” ifadesinin başındaki atf “vâv”ı vasl etmeyi gerektirir. Ancak; burada “بِالْآخِرَةِ” ifadesinin fiile takdim edilmesi cümleyi tamamlamakta ve bundan dolayı da vakfı gerektirmektedir. Bu iki gerekçeden dolayı hem vakf yapmak hem de vasl ederek kıraati sürdürmek caiz olmaktadır.¹⁷

d. Mücevvez li Vech: Dilbilimsel açıdan ve anlam açısından bir ilkeye göre vakf yapmak uygun iken bir başka ilkeye göre ise vasl etmek mümkün olan yerlerde yapılan vakftir. “أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ” ile “فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ” ile “فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ” ifadelerinin arasında var olan vakf buna örnektir. Burada “فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ” ifadesinin başındaki “fâ” harfi sebeplilik ve cevap olmayı gerektirir ki bu da vakfetmeden geçmeyi gerektirmektedir. Ancak, fiil, isti’nâfa uygun düştüğünden bu da vakf için bir imkân ortaya koymaktadır. Secâvendî burada vakf yapmayı caiz olmakla birlikte vasl etmeyi evlâ görmüştür.¹⁸

e. Zarûreten Murahhas: Sonrası öncesinden bağımsız olmayan bir yerde, nefesin kesilmesi ve sözün uzun olması gerekçesiyle yapılan vakftir. Ancak, vakftan sonrası da anlamlı bir cümle olması sebebiyle geriye dönerek yeni bir cümleye başlamak gerekmez. Hemen sonrasıyla cümleye başlanabilir. “...والسَّاءُ بِنَاءٍ...” (Bakara, 2/22) ifadesinde olduğu gibi. Çünkü devamı olan “...وانزل من السماء ماء...” ifadesinin faili kendinden öncekine râci’ olan bir zamir

¹⁵ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, I, 108.

¹⁶ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, I, 116-117.

¹⁷ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, I, 128-129.

¹⁸ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, I, 130.

olduğundan sözün bağlamından kopuk değildir. Bununla birlikte kendisi de anlamlı bir söz olmaktadır.¹⁹

f. Mâ Yecûzü'l-Vakf: Secâvendî'nin vakf sistemindeki diğer bir vakf türü de durmanın caiz olmadığı vakf türüdür. Bunun örnekleri çok fazladır. Ancak Secâvendî vakfedilmesi caiz olmayan yerleri genel hatları ile belirlemiştir. Buna göre şart ile cezâ, bedel ile mübdel, mübtedâ ile haber, na't ile man'ût, âmil ile ma'mûl ve müstesnâ ile müstesnâ minh arasına durmak caiz değildir.²⁰

Görüldüğü üzere Secâvendî'nin vakf sisteminde murâkabe durağı yoktur. Ancak Mushaf'ta murâkabe durağı konulan yerlerde durulması ve geçilmesi durumunda ortaya çıkacak muhtemel anlamları analiz ettiği için oldukça önemli bilgiler sunmakta ve bunlar da murâkabe durağının konulma gerekçeleri ile paralellik arz etmektedir.

VAKF-I MURÂKABE:

Mushaflarda Kur'an'ı herhangi bir anlama hatasına mahal vermemek için birçok vakıf işaretleri konulmuştur. Bazısı vakfetme(me)nin olmazsa olmaz şart olduğunu ortaya koyarken bazısı çeşitli derecelerde vakfetmenin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bütün durak işaretleri bir yere konulurken konumuz olan murâkabe durağı diğerlerinden farklı olarak iki yere konulmaktadır. Murâkabe durağının ismi, tanımı ve vakf çeşitlerinden hangi başlığın altında değerlendirildiği âlimlere, yaşadıkları dönemlere ve mensub oldukları ekollere göre farklılık arz etmektedir.²¹

İbnü'l-Cezerî Vakf ve İbtida konusunda maddeler halinde vakf etmenin kurallarına ve çeşitlerine değinmiş ve 8. maddesinde "bir harf üzerine vakfı caiz görürler bazıları ise diğeri üzerine vakfı caiz görürler. Birbirinin yerine geçerli olmak üzere iki vakıf arasında murâkabe olur" ifadeleri ile bu vakf çeşidini tanımlamıştır. İbnü'l-Cezerî buna ilk dikkat çekenin Ebu'l-Fadl er-Râzî (ö. 454/1062) olduğunu ifade etmektedir. İbnü'l-Cezerî'ye göre Ebu'l-Fadl er-Râzî bu vakfın ismini Arûz'daki murâkabeden almıştır.²² Aruz ilminde murâkabe "Bir tef'ilde iki hafif sebebin yanyana olması ve birinin zihafa uğraması gerekirken diğerrinin zihafa uğramamasının gerekmesi durumu" olarak tanımlanmaktadır. İkisinin hükmü beraber zihafa uğramama-

¹⁹ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, I, 131.

²⁰ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, I, 132-140.

²¹ Abdülazîz b. Ali el-Harbî, "Vakfü't-Tecâzûb (el-muânaka) fi'l-Kur'âni'l-Kerîm", *Mecelletü Câmîati Üm-mi'l-Kurâ liulûmi's-Şerîati ve'l-lugati'l-arabiyyeti ve âdâbihâ*, 1425, c. 19, sayı: 31, (3-51), s. 12-13.

²² İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, I, 237-238.

larıdır. Bu durum muzari bahrinde “مَفَاعِلُنْ” de “yâ” ve “nûn” harflerinde olmaktadır. “Yâ” harfi hazfedildiği durumda “مَفَاعِلُنْ”; “nûn” harfi hazfedildiği durumda “مَفَاعِلُ” olmaktadır. Ancak “مَفَاعِلُ” olmamaktadır.²³ Yani eğer bir harf hazfedilirse diğeri mutlaka hazfedilmeden kalmalıdır.

Murâkabe durağını Suyûtî “Kurrâlara göre iki kelimenin sadece birisine vakıf yapılması halidir. Bir harfin veya diğeri bir harf üzerine vakfetmeye cevaz verirler ve iki vakıf arasında tezat üzerine bir murâkabe olur. Eğer iki duraktan birine durulursa diğeri üzerine vakfetme mümteni olur”²⁴ ifadeleri ile açıklamıştır. Zerkeşî de “Kelamın ikisinden birinin bedel üzerine iki maktâı olmasıdır. Eğer birincisinde vakf farzonulursa ikincisinde vasl; birincisinde vasl farz olunursa kat’ vacip olur”²⁵ şeklinde tanımlamıştır. Murâkabe durağı ilk dönemlerde bu isimle anılırken sonraki dönemde muâneka ve tecâzûb isimleriyle de anılmaktadır. Örneğin Âlûsî bu durağa tecâzûb ismini kullanmaktadır.²⁶

Murâkabe durağı için seçilen farklı isimlerle bu durağın farklı bir yönüne işaret edilmiştir. Mahmûd Halil el-Hasrî, muâneka şeklinde isimlendirilmesinin sebebinin, iki kelimenin bir kelime ile kucaklaşması ve tek bir yerde birlikte bir araya gelmeleri olarak görmektedir. Murâkabe şeklinde isimlendirilmesinin sebebine gelince okuyucunun kıraat esnasında ikisinden birinde durmak için iki kelimenin bir araya geldiği yeri gözetlemesi olduğunu ifade etmektedir. Yahut dinleyici okuyucuyu dinler ve kıraati esnasında üzerine vakfettiği kelimeyi bilmek için ve ikisinin de üzerine vakfedildiği zaman iki kelimenin biri üzerine vakfetmeyi yönlendirmek üzere gözetlediği için bu ismin verildiğini söylemektedir.²⁷ Bu vakf çeşidinin diğeri bir ismi olan tecâzûb şeklinde isimlendirilmesinin sebebine gelince kanaatimizce birbiri ile karşılıklı çekişmek ve çekerek koparmak anlamına gelen²⁸ bu kelime ile birbirinden bağımsız olamayan iki durağın ilkinde durulduğunda diğeri

²³ Ebu'l-feth Osman b. Cinnî, *Kitabu'l-Arûz*, thk. Ahmed Fevzi, Daru'l-Kalem, Kuveyt, 1987, s. 138; Allâme Muhammed Ali et-Tehânevî, *Keşşâfu Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, thk. Ali Dehrûc, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1996, I, 831.

²⁴ Suyûtî, *el-İtkân*, II, 556.

²⁵ Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru İhyâi'l-kütübi'l-arabiyye, Kahire 1957, I, 365.

²⁶ Âlûsî, Mahmûd Ebu'l-Fadl, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabi, Beyrut, ts., XXIII, 33.

²⁷ Mahmûd Halil el-Hasrî, *Meâlimü'l-İhtidâ ilâ ma'rifeti'l-vukûfi ve'l-ibtidâ*, Mektebetü's-sünne, Kahire, 2002, s. 37-38.

²⁸ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Daru's-sadr, Beyrut, ts., I, 258.

durmamaya; ilkinde geçildiği diğerinde durmaya çektiği ve kelamdan kopardığı için olmalıdır.

İbnü'l-Cezerî *en-Neşr fi'l-Kirâati'l-aşr* isimli eserinde murâkabe konusuna değinmekte fakat murakabe durağının bulunduğu ayetlerin bazısına değinirken bu vakf türünün sayısına değinmemektedir. Muhammed Sâdık el-Hindî 34 ve Muhammed Mekkî Nasr 35 yerde murakabe durağına işaret etmişlerdir. Fakat işaret ettikleri yerlerin bazıları birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar da hesap edildiği zaman ve Yusuf 12/24 ayeti de murâkabe durağına konu olan ayetler arasında değerlendirilip bu sayıya ilave edildiği zaman murakabe durağı sayısı 42'ye çıkmaktadır. Bunlar: Bakara, 2/2; Bakara 2/26; Bakara 2/96; Bakara 2/150-151; Bakara 2/195; Bakara, 2/282; Âl-i İmrân 3/7; Âl-i İmrân 3/10-11; Âl-i İmrân 3/30; Âl-i İmrân3/171-172; Mâide 5/26; Mâide 5/31-32; Mâide 5/41; A'râf 7/91-92; A'râf 7/163; A'râf 7/172; A'râf 7/188; Tevbe, 9/101; Yunus, 10/103; Yusuf 12/24; Hûd 11/49; İbrahim, 14/9; Furkân 25/4-5; Furkân 25/32; Furkân 25/58-59; Şuarâ 26/208-209; Kasas, 28/35; Ahzâb 33/13; Ahzâb 33/32; Ahzâb, 33/60-91; Mümin 40/69-70; Zuhruf, 43/1-2; Duhân 44/1-2; Duhân 44/44-45; Muhammed 47/4; Feth 48/29; Mümtehan 60/3; Talak 65/10; Kalem 68/40-41; Müddessir 74/39-40; İnşikâk 84/14-15; Kadr 97/4-5 ayetleridir.²⁹

Secâvendî yukarıda zikrettiğimiz ayetlerin 36'sında, vakf sistemlerinde murâkabe durağı olan kârielerin izahatlarına paralel açıklamaları vardır. Mus-haflarda bulunan murâkabe duraklarının, Secavendî'nin *İlelü'l-Vukûf*'un'da nasıl ele alındığını, Secâvendî'nin, murâkabe duraklarının bulunduğu ayetlere dair izahlarından yola çıkarak bu durakların konulma amacını ortaya koymaya ve murâkabe durağının anlam üzerine etkisini ortaya koymaya çalışacağız.

Murâkabe Duraklarının Geçtiği Yerlerin Secavendî'nin *İlelü'l-Vukûf*'un'da Değerlendirilmesi

1- Bakara, 2/2

ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ (Bakara, 2/2) ayetinde Secâvendî, muhtemel iki durağı “فِيْهِ” ifadesinin öncesine ve sonrasına koymuştur. “لا ريب” ifadesi “لا”nın haberinin hazfi üzeredir. Takdiri “şüphe etmeye mahal yok yani şüp-he etmeyin” şeklindedir. Sonra “فِيْهِ هُدًى” şeklinde başlanır. “ريب” ifadesinde durulmaz ve geçilirse “فِيْهِ” ifadesini “لا”nın haberi veya “ريب” kelimesinin

²⁹ Mücella, Hacımısıroğlu, *Vakf-İ Muânaka Ve Kur'an Tefsirine Etkisi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 26, 29, 166-167.

sıfatı yapılmış olur ve “لا”nın haberi hazfolunur. Bu durumda anlam “onda müminlerin katında şüphe yoktur” şeklinde olur. “فيه” ifadesinin “لا”nın haberi veya “ريب” kelimesinin sıfatı olduğu her iki durumda da vakfetmek “فيه” üzerinedir. Bu durumda “هدى” kelimesinin haberi mahzuf olup “هو هدى” şeklinde olmaktadır. “هدى” kelimesi “ذلك” ifadesindeki ism-i işaretten “hidayet rehberi olarak kitaba işaret ediyorum” takdiriyle “الكتاب” kelimesinin hali yapılırsa “هدى” kelimesinde vakfedilmez. Secâvendî “فيه” ifadesinin hem önceki “لا ريب” hem de sonrasındaki “فيه” ifadesine taalluk etmesinin mümkün olması sebebiyle (Tevbe, 9/108) ayetindeki “فيه” ifadelerinin tekrarına benzetmektedir.³⁰ Eğer “ريب” kelimesi üzerine vakfedilirse anlam “Bu kitap (hakkında) şüphe (etmeye mahal) yoktur. Onda Allah’tan sakınanlar için hidayet vardır” anlamına gelmektedir. Eğer “فيه” ifadesi üzerine vakfedilirse bu durumda anlam “Bu kitapta herhangi bir şüphe yoktur. O, Allah’tan sakınanlar için hidayettir” şeklinde olur. Eğer ism-i işaretten hal yaparsak “Allah’tan sakınanlar için bir hidayet olarak bu kitapta herhangi bir şüphe yoktur” şeklinde olur. “ريب” kelimesi üzerine vakfedildiği durumda “Kur’an’ın içeriğinde hidayete vesile olacak unsurlar var” şeklinde bir anlam elde edilirken “فيه” ifadesi üzerine vakfedildiği durumda “Kur’an bir bütün olarak hidayet olduğu” şeklinde bir anlam elde edilmektedir.

2- Bakara, 2/96

وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرَ أَلْفَ سَنَةٍ (Bakara, 2/96)

Secâvendî’ye göre “على حياة” ifadesi üzerine durulduğunda “*Yemin olsun ki, sen onları (Yahudileri) yaşamaya karşı insanların en düşkününü olarak bulursun. Müşriklerden her biri de arzular ki, bin sene yaşasın*” anlamına gelmektedir. Ancak “اشركوا” üzerine vakfedilmesi durumunda “يود” ifadesi cümle başı olur. “ومن الذين اشركوا” ifadesindeki “من” harfi “الناس” kelimesine değil de “الذين اشركوا” ifadesine gelir. Çünkü bu durumda Yahudiler, insanlar içerisinde değerlendirilirken müşrikler içerisinde değerlendirilmemektedir.³¹ Secâvendî bu şekilde okunduğunda “الياقوت أفضل الحجارة وأفضل من الديبج” (Yakut taşların en değerlisidir. Dibacdan da değerlidir) cümlesindeki kullanıma benzetmiştir. Çünkü bu kullanıma göre ayetin takdiri “وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ وَ” şeklinde olur. Bu durumda anlam “*Yemin olsun ki, sen onları (Yahudileri) yaşamaya karşı insanların en düşkününü ve müşriklerden de*

³⁰ Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî, *İlelül-vukûf*, thk. Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Îdî, Mektebetü’r-rüşd, Riyâd, 2006, I, 173-174.

³¹ Semîn, el-Halebî, *ed-Durru’l-masûn fî ilmi’l-Kitabi’l-meknûn*, Tahkik: Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru’l-kalem, Dimeşk, ts., II, 11-13.

düşkün bulursun. Her biri de arzular ki, bin sene yaşasın” şeklinde olmaktadır. Secvendî ilk ihtimal olan “على حياة” üzerine vakfetmeyi daha uygun bulmaktadır.³²

3- Bakara, 2/150-151

وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ فَادْكُرُونِي (Bakara, 2/150-151)

Secâvendî muhtemel durulabilecek iki durağı “تعلمون” ve “تهتدون” kelimeleri olarak belirlemiştir “تهتدون” de durulmazsa “*Sakin onlardan korkmayın! Yalnız benden korkun. Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulasınız. Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik*” şeklinde olmaktadır. Secâvendî, “تهتدون” de durulmazsa “كما” ifadesinin 143. ayetteki “جعلناكم أمة وسطا” ifadesine taalluk edebileceğini ifade etmektedir. Bu durumda ise anlam “*Kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdiğimiz gibi sizi denge unsuru bir ümmet kıldık*” şeklinde olmaktadır. Bu durumda vakf “تعلمون” üzerine olmaktadır. Ebu Hayyan (ö. 745/1344), Ebu Müslim’e (ö. 322/934) ait bu görüşü araya uzun bir takım cümleler girdiği için uygun görmemektedir.³³ İkinci bir ihtimal olarak “تهتدون” üzerine durulur “تعلمون” üzerine durulmaz. Bu durumda “كما” ifadesi “فادْكُرُونِي” ifadesine taalluk eder.³⁴ Anlam ise “*kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdiğimiz gibi beni anın...*” şeklinde olur.

4- Ali İmrân, 3/7

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ
Sünnet’in “إلا الله” ifadesine vakf-ı lâzım koyduğunu söylemektedir. Çünkü eğer vaslederse müteşabihi Allah’ın bildiği gibi ilimde derinleşmiş olanlar da bilmiş olacaktır. Mezhebin görüşü Kur’an’a iman, muhkem ayetleri ile amel ve müteşabihi ise teslim olmaktır. Eğer “وَالرَّاسِخُونَ” ifadesi Lafzatullah’a atfedilecek olursa “يَقُولُونَ” ifadesi “وَالرَّاسِخُونَ” dan hal olmak şartıyla ancak atfedilebilir ve “إلا الله” üzerine vakfedilmeyebilir.³⁵ İlk durumda anlam “*Onun tevi-*

³² Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, I, 218-219.

³³ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tefsîru el-Bahru'l-muhîd*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 2001, II, 45.

³⁴ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, I, 257-258.

³⁵ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, I, 362-363.

lini ancak Allah bilir. İlimde yüksek pâyeye erişenler ise: Ona inandı; hepsi Rabbimiz tarafından, derler” şeklinde olur. Eğer “الا الله” üzerine vakfedilmez de “والراسخون في العلم” üzerine vakfedilirse anlam “Onun tevilini ancak Allah ve ilimde yüksek pâyeye erişenler Ona inandı; hepsi Rabbimiz tarafından, diyerek bilirler” şeklinde olur. Ancak Secâvendî ilk görüşü yani “الا الله” üzerine vakfetmeyi daha uygun bulmaktadır.

5- Ali İmran, 3/30

(Âli İmran, 3/30) ayetinde Secâvendî “مُحْضَرًا” ve “سُوءٌ” ifadelerine vakfedilebileceğini ancak “سوء” üzerine atfin daha uygun olacağı görüşündedir. Bu durumda takdiri “Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulunduğu günde...” şeklinde olur. Çünkü kötülük hayır gibi kıyamet gününde hazır bulunacaktır. “تود” ifadesi de cümle başlangıcı olur ki bu durumda anlam “(insan) isteyecek ki onlar (kötülükleri ve iyilikleri) ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun” olmaktadır. Secavendi bunu da şöyle izah etmektedir: “çünkü hayır sahibi utanma duygusundan dolayı hayrını görmek istemez; kötülük sahibi de cezadan korkusundan dolayı kötülüğü görmek istemez”. Bu durumda “بينها” daki ortak zamir “ما” harfine dönmemektedir.³⁶ Ahfeş (ö. 215/830) “أمدًا بعيدًا” üzerine vakfedilmesini uygun görmektedir.³⁷ Nâfi’ (ö. 169/785) ise “محضرا” üzerine durulması yönünde görüş bildirmekte ve “وما عملت من سوء” üzerine de vakfedilmesi gerektiğini söylemektedir. Ebû Ca’fer en-Nahhâs (ö. 338/950) bu görüşleri ve muhtemel anlamları şöyle değerlendirmektedir: “Eğer ‘ما عملت من سوء’ ifadesini birinci ‘ما’ ya atf yaparsan ‘تود’ ifadesini hal olarak nasb mahallinde alırsan Ahfeş’in dediği gibi ‘أمدًا بعيدًا’ üzerine durursun. Eğer ‘ما’ yı cümleye başlama ile birlikte ref’ mahallinde kabul edersen ‘وتود’ ifadesi de haber anlamıyla ref’ mahallinde olursa vakıf ‘محضرا’ üzerine olur. İkinci ‘ما’ yı birinci ‘ما’ ya atf olarak nasb mahallinde alırsan ‘تود’ ifadesi de yeni bir cümle olur. Bu durumda da vakıf ‘وما عملت من سوء’ üzerine olur” demektedir.³⁸

6- Ali İmran, 3/171-172

وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ (Ali İmran, 3/171-172) Secâvendî, “المؤمنين” de durmayanlar için “القرح” kelimesine Vakf-ı Mutlak’ı uygun görmüştür. Secâvendî’ye göre

³⁶ Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, I, 368.

³⁷ el-Ahfeş el-Evsat, Ebu’l-Hasen Sa’îd b. Mes’ade el-Mucâşî’î, *Meâni’l-Kur’ân*, thk. Hüda Mahmud Kurâa’, Mektebetü’l-Hancî, Kahire, 1990, I, 214.

³⁸ Ebû Ca’fer en-Nahhâs, *el-Kat’ ve’l-İtinâf*, s. 132.

“المؤمنين” de duran kişi “الذين” ifadesini mübtedâ yapar ve “الفرح” da durmaz. Çünkü “لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا” ifadesi de “الذين” nin haberi olmaktadır. İlk durumda “Allah, yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına uyan müminlerin mükâfaatlarını zayi etmez. İyilik yapanlar ve takvâ sahibi olanlar için pek büyük bir mükâfat vardır” şeklinde olurken ikinci durumda “Yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Peygamber'in çağrısına uyanlar (özellikle) bunların içlerinden iyilik yapanlar ve takvâ sahibi olanlar için pek büyük bir mükâfat vardır” şeklinde olmaktadır.³⁹

7- Mâide, 5/26

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ (Mâide, 5/26)

Secâvendî “أربعين سنة” lafzında vakf-ı câiz bulunduğunu belirtmiştir. Çünkü ona göre “سنة أربعين” lafzı sonrasındaki “يتيهون” lafzının zarfı olmaya da, öncesindeki “محرمة عليهم” lafzının zarfı olmaya da elverişlidir. Secâvendî'nin “أربعين سنة” lafzının daha ziyade öncesiyle ilişkisi üzerinde durmasından tercihinin bu yönde olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür.⁴⁰ İlk ihtimale göre anlam “Allah, ‘Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme’ dedi” olurken ikinci ihtimalde “Allah, ‘Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara yasaklanmıştır; yeryüzünde kırk yıl şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme’ dedi” şeklinde olmaktadır.

8- Maide, 5/31-32

فَأَصْحَبَ مِنَ النَّادِمِينَ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ (Maide, 5/31-32) ayetinde Secâvendî'ye göre “النَّادِمِينَ” ve “مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ” ifadelerinden sonra ictima üzere değil bedel üzerine yani ikisi birden değil birbirinin yerine vakfedilmesi gerekmektedir. Böylelikle “مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ” ifadesinin “فَأَصْحَبَ” ya taalluk etmesi de “كَتَبْنَا” ya taalluk etmesi de mümkündür.⁴¹ İlk ihtimalde anlam “Yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten âciz miyim ben?” dedi ve pişman olanlardan oldu” şeklindedir. İkinci ihtimale göre anlam “Bunun içindir ki, İsrâiloğulları'na: “Kim, bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir nefsi öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir nefsin yaşamasına sebep olursa, bütün insanları yaşatmış gibi olur” hükmünü yazdık” şeklinde olmaktadır. “مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ” üzeri-

³⁹ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, I, 403.

⁴⁰ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 449.

⁴¹ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 451.

ne vakfetmek Secâvendî'ye göre daha uygundur. Çünkü Kabil'in pişmanlığının, kardeşinin bedenini gömmeyi düşünmemesi olduğu açıktır. İbnü'l-Enbârî "مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ" üzerine vakfetmeyi uygun görmemektedir. Çünkü "من" harf-i ceri "كَيْبِنَا" ya taalluk etmektedir. İkisinin arasını ayırmak da doğru olmayacaktır.⁴²

9- Maide, 5/41

مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَبَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَبَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُواكَ (Maide, 5/41) Secâvendî, "قلوبهم" ifadesi üzerine vakfetmeyi caiz görmektedir. Yani bu durumda anlam "*Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla "inandık" diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler ve kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler...*" şeklinde olmakta ve yalana kulak verenlerin sadece Yahudilerin bir kısmı olduğu anlamı çıkmaktadır. Secâvendî, istenirse "مِنَ الَّذِينَ هَادُوا" ifadesini "مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا" ifadesine atfetmenin de mümkün olduğunu söylemektedir. Bu durumda "هادوا" üzerine vakfetmiş ve "سَمَاعُونَ" ile cümleye başlanmış olur. Yani "سَمَاعُونَ" iki gruba da yöneliktir. Bu durumda ise anlam "*Ey Resûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla "inandık" diyen kimselerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) seni üzmesin. Yahudilerden bir kısmı durmadan yalana kulak verirler ve kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler...*" şeklinde olmaktadır. Secâvendî burada ilk ihtimali daha münasip görür. Çünkü tahrif Yahudilere has bir durumdur ve bizzat onlardan rivayet edilmiştir.⁴³ Burada Secâvendî tarihi gerçeklikten yola çıkarak dilsel açıdan mümkün iki ihtimalden birini daha uygun kabul etmiştir.

10- Araf, 7/91

فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَائِمِينَ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا هُمُ الْخَائِبِينَ (Araf, 7/91) Secâvendî'ye göre "جائمين" üzerine vakfetmek caizdir. Çünkü "الذين" nin "أصبحوا" içindeki zamirden bedel olması mümkündür. "...yurtlarında diz üstü donakaldılar. İşte bu Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibi asıl Şuayb'ı yalanlayanlar ziyana uğrayanların kendileridir." şeklinde anlamlandırılmaktadır. Böylece "جائمين" deki fiilin manası, hal olan "كان لم يغنوا" ifadesinde âmil olmaktadır. Bunun yanında "جائمين" de vasledilebilir ve "كان لم يغنوا فيها" üzerine durulabilir. "الذين" mübteda olur haberi ise "كان لم يغنوا" olur. Bu durumda ise "...yurtlarında diz üstü donakaldı-

⁴² Ebû Bekr el-Enbârî, *İzâhu'l-vakf ve'l-ibtidâ*, II, 616-617.

⁴³ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 453.

lar. *Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Şuayb'ı yalanlayanlar ziyana uğrayanların kendileridir*” anlamı elde edilmiş olur. “جاثمين” üzerine ve “فيها” üzerine vakfedilebilir. “فيها” üzerine durulmazsa “الدين” yi birinci “الذين” den bedel yapar ve “كذبوا شعيبا” üzerine durması gerekir. “كانوا” ile başlar.⁴⁴ Bu durumda ise anlam “*Şuayb'ı yalanlayanlar o Şuayb'ı yalanlayanlar... Onlar zarar uğrayanlardır*” şeklinde olmaktadır.

11- Araf, 7/163

وَيَوْمَ لَا يَسْتَوُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ بَلُّوهُم بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ (Araf, 7/163) Secavendi, “كذلك” ye taalluk etme ihtimalinden dolayı “لا تأتِيهم” üzerine vakfedileceği gibi “كذلك” üzerine de vakfetmeyi caiz görmektedir. “كذلك” üzerine vakfedildiği zaman mana “*Cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi, cumartesi tatili yapmadıkları gün tatil günü geldikleri gibi gelmiyorlardı. Biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk*” şeklinde olmaktadır. Zeccâc (ö. 311/923) bu görüşü tercih etmekte ve bu görüşün cumhur müfessirlerin görüşü olduğunu da ilave etmektedir. Ancak Secavendi'ye göre daha doğru olan “كذلك” nin sonrası mahzup olmak üzere mastar sıfattır. Bu durumda anlam “بَلُّوهُم بِلَاءِ كَذَلِكَ” (böyle bir imtihanla onları denedik) şeklindedir. “*Cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi, cumartesi tatili yapmadıkları gün gelmezlerdi. İşte böylece biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk*” anlamındadır.⁴⁵

12- Araf, 7/172

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنَّا نَقُولُوا (Araf, 7/172) Secavendi'ye göre “شهدنا” ifadesinin “بلى” cevabını verenlerin sözü olması mümkündür. Böylece “شهدنا” üzerine vakfedilir. Sonrasındaki “أَن” ifadesi de mahzup bir “فعلنا ذلك لثلاثا تقولوا” ifadesi ile taalluk eder. Bu durumda anlam “*Rabbin Adem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk, dediler. Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye biz böyle yaptık*” şeklinde olur. Bunun yanında “شهدنا” ifadesi meleklerin sözü de olabilir. Yani meleklere “şahit olun” denilmiş ve onlar da “شهدنا” demişlerdir. Bu durumda “شهدنا” kelimesi “بلى” kelimesinden ayrı “أَن تقولوا” ile bitişik olur. Bu durumda ise anlam “*Rabbin Adem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı,*

⁴⁴ Secävendi, *İlelü'l-vukûf*, II, 506-508.

⁴⁵ Secävendi, *İlelü'l-vukûf*, II, 520.

onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), “Evet” dediler. (Melekler de) Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye (buna) şahit olduk (dediler)”⁴⁶

13- Araf, 7/188

قُلْ لَا أَتْلُكَ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْتَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ
قُلْ لَا أَتْلُكَ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْتَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ
إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (Araf, 7/188)

Secâvendî bu ayette “ مِنَ الْخَيْرِ ” lafzında durmayı caiz görmüştür. Ardından “ السوء ” kelimesi üzerine vakf edilip edilmemesi durumunu bu kelimeye verilecek anlama göre değişkenlik göstereceğini ortaya koymuştur. “السوء” kelimesine “açlık” anlamı verilmesi durumunda ayet “Ben kıtlık olacağına dair gaybı bilseydim, yiyecek biriktirirdim ve bana açlık (musibeti) gelmezdi” anlamına gelecektir. Secâvendî bu anlamın esas alınması durumunda “الخير” kelimesinde vakf yapılamayacağını belirtmiştir. Müşriklerin Hz. Peygamber’e yönelttikleri “cin musallat olmuş” iftirası esas alınması ve bu kelimeye “جنون” anlamı verilmesi durumunda ise “الخير” kelimesinde vakf yapılabileceğini ifade etmektedir. Bu anlam esas alındığında “وما مسني السوء” cümlesi, vakfın ardından gelen ve olumsuzluk bildiren yeni bir cümle olmaktadır. Secâvendî, bu kelimeye “جنون” anlamının verilmesini daha uygun bulmaktadır. Dolayısıyla da “الخير” kelimesinde vakf yapmayı daha evla görmektedir.⁴⁷

14- Tevbe, 9/101

وَمَنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النَّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ (Tevbe, 9/101)
Secavendî, Medine ehlinde münafıklık üzere direnen olduğu takdirini yapan kimse için “منافقون” kelimesi üzerine vakf-ı mutlak durağını uygun görmüştür. Bu durumda anlam “Çevrenizdeki bedevî Araplardan birtakım münafıklar vardır. Medine halkından da münafıklıkta ısrar edenler vardır” şeklinde olmaktadır. Ancak “المدينة” üzerine vakfedilirse takdiri “هم مردوا” şeklinde olur.⁴⁸ Bu durumda anlam “Çevrenizdeki bedevî Araplardan ve Medine halkından birtakım münafıklar vardır. Onlar münafıklıkta ısrar etmişlerdir” şeklinde olmaktadır.

15- Yunus, 10/103

يَوْمَ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنَجِّ الْمُؤْمِنِينَ (Yunus, 10/103)

Secâvendî “كذلك” lafzında vakfı câiz görmektedir ve ayet “Peygamberlerimizi nasıl kurtarmış isek onları da öyle kurtaracağız” anlamına gelmekte-

⁴⁶ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 523.

⁴⁷ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 526-527.

⁴⁸ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 558-559.

dir. Secâvendî “آمنوا” lafzında vakfedilmesi durumunu da değerlendirmekte ve “*Biz müminleri işte bu şekilde kurtarınız*” şeklinde bir anlamın ortaya çıkacağı söylemiştir. Yalnız Secâvendî bu görüşü “قيل” ifadesini kullanarak zikretmiştir. Bu da Secâvendî'nin bu görüşü benimsemediğini ve ilk ihtimali daha güçlü bulduğunu göstermektedir.⁴⁹

16- Hûd, 11/49

(Hûd, 11/49) Secâvendî, مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ “هذا” veya “فاصبر” üzerine vakfın mümkün olduğunu söylemektedir. Ancak “هذا” dan sonra vasletmenin daha evla olduğunu zira “فاصبر” kelimesindeki “ف” harfinin ta’kibiyye ifade ettiği görüşündedir. Böylece “إِنَّ” ile birlikte yeni cümleye başlanmış olmaktadır.⁵⁰ “هذا” üzerine vakfedildiği durumda anlam “*Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. Sabret çünkü iyi sonuç (sabredip) sakınanlarındır*” şeklinde olurken “فاصبر” üzerine vakfedildiği durumda ise “*Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Şüphe yok ki iyi sonuç (sabredip) sakınanlarındır*” şeklinde olmaktadır.

17- İbrahim, 14/9

(İbrahim, 14/9) Secâvendî, أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ “وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ” ifadesini “وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ” ile bağlamak isteyen kimse için “ثمود” üzerine vakf-ı mutlak duracağını uygun görmektedir. Ancak Nuh, Âd, Semûd ve sonraki kavimlere bağlamayı isteyen kimse için ise “وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ” üzerine vakfedilebileceğini söylemektedir.⁵¹ İlk ihtimale göre “*Sizden öncekilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin haberleri size gelmedi mi? Onlardan sonrakilerini ise Allah'tan başkası bilmez*” şeklinde anlam kazanmaktadır. Ancak ikinci ihtimale göre “*Sizden öncekilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez*” anlamındadır.

18- Furkan, 25/4

(Furkan, 25/4) وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكُ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا

Secavendi “آخرون” üzerine durulduğu takdirde “وقالوا اساطير الاولين” ile bağlayarak “فقد جاءوا” ifadesi Allah’ın verdiği haberlerden olmaktadır. Bu durum-

⁴⁹ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 577-578.

⁵⁰ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 585.

⁵¹ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 622.

da anlam “*İnkâr edenler: Bu (Kur'an), olsa olsa onun (Muhammed'in) uydurduğu bir yalan ve başka bir topluluk da bu hususta kendisine yardım etmiştir, dediler. Böylece onlar hiç şüphesiz haksızlık ve zulüm getirmişler ve (bu âyetler), onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah-akşam okunmakta olan, önceliklere ait masallardır' dediler*” şeklinde olmaktadır. Ancak “آخرون” üzerine vakfetmeden vasledilirse ve “وزورا” sözü üzerine vakfedilirse “فقد” ifadesi “وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا” ile ifadesinin mekûlü'l-kavl olmaktadır. Bu durumda ise “*İnkâr edenler: 'Bu (Kur'an), olsa olsa onun (Muhammed'in) uydurduğu bir yalan ve başka bir topluluk da bu hususta kendisine yardım etmiştir böylece onlar hiç şüphesiz haksızlık ve zulüm getirmişlerdir dediler*” şeklinde olmaktadır.⁵²

19- Furkan, 25/32

(Furkan, 25/32) وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا (Furkan, 25/32) Secavendî, “واحدة” üzerine de “كذلك” üzerine de vakfetmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. İlk ihtimalde anlam “*İnkâr edenler: Kur'an ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi? dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk*” şeklinde olmaktadır. İkinci ihtimal düşünüldüğünde vasledilir ve “كذلك” üzerine durulursa anlam “*İnkâr edenler: Bunun (Tevrat) gibi Kur'an ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi? dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk.*” şeklinde olmaktadır.⁵³

20- Furkân, 25/58-59

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بُذُوبَ عِبَادِهِ خَبِيرًا الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (Furkân, 25/58-59) وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا

Secâvendî, 59. ayetteki “العرش” üzerine veya “خبيرا” ifadesi üzerine vakfetmeyi caiz görmektedir. Çünkü “الذي” nin “الحي” kelimesine sıfat olması uygundur. 59. ayetteki “العرش” üzerine vakfedildiği durumda takdir “هو الرحمن” şeklinde olur. Bu durumda anlam “*Gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden, ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan ve O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarını bilen olarak yeter. Rahmân'ı bir bilene sor*” veya “*O, Rahman'dır, O'nu bir bilene sor*” anlamında olmaktadır. “الذي” ifadesi üzerine durulduğunda ise “الذي” nin mübteda olması haberinin “الرحمن” olması da mümkündür. Bu durumda ise

⁵² Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 745-746.

⁵³ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, II, 748.

anlam “Gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden Rahman’dır. O’nu bir bilene sor” şeklinde olmaktadır.⁵⁴

21- Şuarâ, 26/208-209

(Şuarâ, 26/208-209) وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرِيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ذَكَرَى وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ

Secavendi iki ihtimalden söz etmektedir. Birinci ihtimal “ذكري” üzerine vakfetmeden mahzup bir “ذکرناهم” fiilinin mef’ûlü olur. İkinci ihtimal ise “ذكري” üzerine vakfolunur. O zaman da “ذكري” ifadesi mef’ûl-ü lieclih olur.⁵⁵ Birinci ihtimalde “Bununla birlikte hiçbir memleketi helak etmedik ki onların uyarıcıları olmasın. (Onlara) bir uyarı yapıyoruz. Biz zulmetmiş değiliz” İkinci ihtimalde ise “Bir uyarı olması için hiçbir memleketi uyarıcıları olmaksızın helak etmedik. Biz zulmetmiş değiliz” anlamına gelmektedir.

22- Kasas, 28/35

(Kasas, 28/35) فَالَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمْ وَمَنِ اتَّبَعُكُمَا الْعَالِيُونَ “بآياتنا” veya “إليكما” üzerine vakfedilmesini mümkün görür. “بآياتنا” üzerine vakfedildiği zaman “ayetlerimiz sayesinde onlar size ilişemeyecekler. Siz ve size tâbi olanlar üstün geleceksiniz”; “إليكما” üzerine vakfedildiği zaman ise “Onlar size erişemeyecekler. Ayetlerimiz sayesinde siz ve size tâbi olanlar üstün geleceksiniz” anlamındadır. Ancak Secavendî daha evla olanın ikincisi olduğunu söylemektedir.⁵⁶ Çünkü Hz. Musa Firavun’la mücadelesinde mucizeler sebebiyle galip gelmişti. Secâvendî burada tercihini Kur’an’daki anlatılan kıssalardaki bilgilerden yola çıkarak bu kararı vermiştir.

23- Ahzâb, 33/13

(Ahzâb, 33/13) وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا Secâvendî “عورة” kelimesi üzerine vakfetmeyi tercih etmeyen kimse için “عورة” üzerine vakf-ı mutlak koymaktadır. Bu şekilde nefy anlamında “ما” harfi ve haberi “يقولون” fiilinin faili olan “vâv” dan hal olur. Sonrasında Allah tarafından bir haber olarak “إن يريدون” cümlesinden başlanır. Bu durumda anlam “Onlardan bir grup evleri tehlikede olmadığı halde ‘gerçekten evlerimiz emniyette değil’ diyerek Peygamber’den izin istiyordu. Onlar sadece kaçmayı arzuluyorlardı” şeklinde olmaktadır. “عورة” üzerine vakfeden kimse “ما” harfine nefy anlamı verir ve Allah’tan bir haber verme olarak “إن يريدون” ifadesine bağlanır.⁵⁷ Bu durumda da anlam “Onlardan bir grup ‘gerçekten

⁵⁴ Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, II, 751.

⁵⁵ Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, II, 763.

⁵⁶ Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, II, 780.

⁵⁷ Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, III, 817.

evlerimiz emniyette değil' diyerek Peygamber'den izin istiyordu. Evleri tehlikede değildir. Onlar sadece kaçmayı arzuluyorlardı" şeklinde olmaktadır.

24- Ahzâb, 33/60-61

وَالْمُرْجُفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لِنُغْرِبَتِكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا تُقِفُوا أَخْذُوا وَقْتًا تَقْتِيلًا (Ahzâb, 33/60-61) Secâvendî "ملعونين" kelimesi üzerine veya "قليلا" kelimesi üzerine vakfı uygun görmüştür. Çünkü "ملعونين" sözü "مجاورونك" fiilinin failinden hal olabileceği gibi şetm üzerine mansup da olabilir. "أَيْنَمَا تُقِفُوا أَخْذُوا وَقْتًا تَقْتِيلًا" şart cümlesi zikredilen özellikte insan grupları için sıfat olabileceği gibi ve isti'nâf cümlesi olması da uygundur. İlk ihtimale göre anlam "...şehirde kötü haber yayanlar (bu hallerinden) vazgeçmezlerse, seni onlara doğru yönlendiririz; sonra orada, senin yanında lânetlenmiş olarak ancak az bir zaman kalabilirler. Nerede ele geçirilirlerse, yakalanır ve mutlaka öldürülürler" şeklinde olmaktadır. İkinci ihtimale göre "...şehirde kötü haber yayanlar (bu hallerinden) vazgeçmezlerse, seni onlara doğru yönlendiririz; sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler. Lânetlenmişler(e Yuh olsun!) Nerede ele geçirilirlerse, yakalanır ve mutlaka öldürülürler" anlamındadır. Secâvendî'ye göre evlâ olan şetm üzere hamledilip "قليلا" üzerine durulunca sıfat olması yani ikinci ihtimaldir.⁵⁸

25- Mü'min, 40/69-70

أَتَىٰ يَصْرَفُونَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِآرْسَلْنَا بِهِ رَسُولًا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (Mü'min, 40/69-70)

Secâvendî'ye göre "يصرفون" üzerine vakfedilip "رسلنا" ifadesine durulmayıp geçileceği gibi "رسلنا" üzerine vakfedilip "يصرفون" ifadesine durulmayıp geçilebilir. "يصرفون" üzerine durulmazsa "الذين" ifadesi "يصرفون" daki zamirden bedel olur ve "رسلنا" üzerine vakfedilir. Eğer "يصرفون" üzerine vakfedilirse "الذين" mübtada olabilir ve haber de "فسوف" olur. Çünkü "الذين" umum ifade ettiği ve müphemlik içerdiği için şart manasını ifade edebilir. İlk ihtimale göre anlam "*Nasıl döndürülüyorlar. Kitab'ı ve peygamberlerimize gönderdiklerimizi yalanlayanlar yakında (gerçeği) bileceklerdir!*" şeklindedir. İkinci ihtimale göre anlam "*Kitab'ı ve peygamberlerimize gönderdiklerimizi yalanlayanlar nasıl döndürülüyorlar. Onlar yakında (gerçeği) anlayacaklar!*" şeklinde olmaktadır. Secâvendî'ye göre evlâ olan "الذين" nin "يصرفون" daki zamirden bedel yapılması ve "رسلنا" üzerine vakfedilmesidir.⁵⁹

26- Zuhruf, 43/1-3

حَمَّ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (Zuhruf, 43/1-3)

⁵⁸ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, III, 823.

⁵⁹ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, III, 895.

Secâvendî, “حم” Huruf-u Mukattaa olarak ele alınıp yemin yapıldığı takdirde “والكتاب” kelimesine atfedileceğini söylemektedir. Bu durumda “إِنَّا جَعَلْنَاهُ” ifadesi yeminin cevabı olmaktadır. “*Hâ mîm’e ve apaçık Kitab’a yemin olsun ki onu Araçça bir Kur’an kıldık...*” anlamına gelecektir. Ancak “حم” ifadesi “حم الأمر” (قُضِيَ) anlamında alınırsa “والكتاب المبين” yemininin cevabı olur. Böylece “المبين” üzerine durulur.⁶⁰ Bu durumda kasem, cevabından sonra gelmiş olacak ve “*apaçık Kitab’a yemin olsun ki iş bitirilmiştir*” anlamına gelecektir.

27- Duhân, 44/1-2

حم وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ (Duhân, 44/1-2)

Secâvendî, Zuhurf suresindeki benzer izahatları yine yapmakta ve “حم” ifadesinin Huruf-u Mukattaa olarak ele alınıp yemin yapıldığı takdirde “والكتاب” kelimesine atfedileceğini söylemektedir. Bu durumda “إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ” ifadesi yeminin cevabı olmaktadır. “*Hâ mîm’e ve apaçık Kitab’a yemin olsun ki onu indirdik...*” anlamına gelecektir. Ancak “حم” ifadesi “حم الأمر” (قُضِيَ) anlamında alınırsa “والكتاب المبين” yemininin cevabı olur böylece “المبين” üzerine durulur.⁶¹ Bu durumda kasem, cevabından sonra gelmiş olacak ve “*apaçık Kitab’a yemin olsun ki iş bitirilmiştir*” anlamına gelecektir.

28- Duhân, 44/43-45

إِنَّ شَجَرَةَ الزُّكُومِ طَعَامٌ الْأَثِيمِ كَالْمُهْلِ يَغِي فِي الْبُطُونِ (Duhân, 44/43-45)

Secavendi, “كالمهل” veya “الأثيم” üzerine vakfetmeyi uygun görmüştür. “الأثيم” üzerine durulmazsa “كالمهل” üzerine vakfedilebilir. “كالمهل” üzerine durulduğunda cümle “هي تغلي” veya “هو يغلي” şeklindeki mübtedânın mahzuf bir haberi olabilir. Bu durumda anlam “*Erimiş maden gibi Zakkum ağacı günahkârların yemeğidir. O, karınlarda kaynar*” şeklinde olmaktadır. Yani ağaç kaynayan erimiş maden gibi olmakla vasıflandırılmıştır. İbn Âmir (ö.118/736), Ebû Amr (ö.154/771), Kisâî (ö.189/805), Nâfi’ (ö.169/785) ve Hamze’nin (ö.156/773) benimsediği “تغلي” kıraatine göre halden sonra hal olabilir. Çünkü birinci hal “كالمهل” olurken ikinci hal “تغلي في البطن” cümlesi olmaktadır. Veya da İbn Kesîr (ö. 120/738) ve Hafs’ın (ö.180/796) tercih ettiği “يغلي” kıraati ile “مهل” kelimesinin hali olur.⁶² “الأثيم” üzerine durulduğunda ise anlam “*Zakkum ağacı günahkârların yemeğidir. Erimiş maden gibi karınlarda kaynar*” şeklinde olmaktadır.

⁶⁰ Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, III, 914-915.

⁶¹ Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, III, 926.

⁶² Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, III, 930.

29- Muhammed, 47/4

فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَتَخْتَمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَانَ فِإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ
(Muhammed, 47/4) الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ

Secâvendî bu ayette “ذلك” nin öncesine veya da sonrasına konulması gerektiği görüşündedir. Eğer “ذلك” sonrasına durulursa cümlelerin takdiri “ذلك الأمر ذلك كما” şeklinde mahzûf bir “كذلك” haberinin mübtedası olur veya “فعلنا وقلنا” (iş yaptığımız ve dediğimiz gibi budur) takdiriyle anlamlandırılır.⁶³ Bu durumda anlam “(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarınızı vurun. Nihayet onlara iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salverin. (İşte) bu (böyledir). Allah dileseydi, onlardan intikam alırdı” şeklinde olur. Secâvendî’ye göre “ذلك” ile de başlanabilir yani “ذلك” öncesine vakfedilebilir. “(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarınızı vurun. Nihayet onlara iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salverin. Durum şu ki, Allah dileseydi, onlardan intikam alırdı” şeklinde anlamlandırılması mümkündür. Ancak Secâvendî mübtedâ olan “ذلك” nin haberi ile arası inkitaya uğradığı zaman zaruretten dolayı kendinden önceki ile bağlanmasının daha güzel olacağı kanaatindedir.⁶⁴ Kurtubî “اوزارها” üzerine vakfedilmesini uygun görmektedir. Bu durumda “ذلك” nin ref mahallinde olduğunu söylemekte ve “ذلك حكم” (iş, zikrettiğim ve açıkladığım şekildedir) veya “الامر الذي ذكرت وبينت” (Bu, kafirlerin hükmüdür) takdiriyle anlamlandırılabilirliğini söylemektedir. Bunun yanında nasb mahallinde olup “افعلوا ذلك” şeklinde de takdir edilebileceğini ifade etmektedir. Kurtubi bu tür bir kullanımın Arapların bir kelamdan çıkıp bir kelama girerken kullandıkları bir üslup olduğunu söylemektedir. هذا حق وأنا أعرفكم (Sâd, 38/55) ayetinde olduğu gibi “أن للظالمين كذا” (Bu (haktır) zalimleri için işte böyle şeyler olduğunu bildiriyorum) takdiriyle olduğunu ifade etmektedir.⁶⁵

30- Fetih, 48/29

...سَيَأْتِيهِمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ... (Feth, 48/29) Secavendî’ye göre “ومثلهم” ifadesinin öncekine atıf olması yani “الإنجيل” üzerine vakfetmek mümkündür. Sonra “هم كزرع” takdiri ile başlanabilir. Bu durumda anlam “Onların belirtileri yüzlerindeki secde izidir. Bu, onla-

⁶³ Uşmûnî, *Menâru'l-Hüdâ*, s. 361.

⁶⁴ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, III, 947.

⁶⁵ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, XVI, 229.

rın Tevrat'taki ve İncil'deki vasıflarıdır. (Onlar) filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekin gibidirler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider” şeklinde olmaktadır. Aynı şekilde “التَّوْرَةَ” üzerine vakfetmek de mümkündür. Bu durumda “ومثلهم” mübteda olur. Haber de “كزرع” olur. Bu durumda ise anlam “Onların belirtileri yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider.” Ancak Secâvendî'ye göre birincisi daha evladır. Böylece zikredilen vasıflar her iki kitapta da (Tevrat ve İncil) olabilir.⁶⁶

31- Mümtehan, 60/3

(Mümtehan, 60/3) لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ Secâvendî'ye göre “اولادكم” üzerine veya “يوم القيمة” üzerine vakfetmek mümkündür. Çünkü “يوم القيمة” ifadesi “لَنْ تَنْفَعَكُمْ” ile veya da “يَفْصِلُ” müteallik olabilir.⁶⁷ İlk ihtimale göre anlam “Kıyamet günü yakınlarınız ve çocuklarınız size fayda vermezler. Allah aranızda hükmünü verecektir” şeklinde olmaktadır. Çünkü “يوم القيمة” ifadesi “لَنْ تَنْفَعَكُمْ” ifadesine taalluk etmektedir. İkinci ihtimale göre ise anlam “Yakınlarınız ve çocuklarınız size fayda vermezler. Kıyamet gününde Allah aranızda hükmünü verecektir” şeklinde olmaktadır.

32- Talak, 65/10

(Talak, 65/10) أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا

Secâvendî'ye göre “آمَنُوا” üzerine vakfedildiği zaman “الذين” bedel olur. Bu durumda anlam “Allah onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. Ey inanan akıl sahipleri! Allah'tan sakının. Allah size gerçekten bir uyarıcı (kitap) indirmişdir” şeklinde olmaktadır. Bunun yanında “الألباب” üzerine durulduğu zaman “الذين” münada olur. Bu durumda ise anlam “Allah onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. Ey akıl sahipleri! Allah'tan sakının. Ey iman edenler! Allah size gerçekten bir uyarıcı (kitap) indirmişdir” şeklinde olmaktadır. Yalnız Secâvendî'ye göre bu çok uygun değildir. İlki daha evladır.⁶⁸

33- Kalem, 68/40-41

(Kalem, 68/41) سَلِّمُوا لَهُمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ * أَمْ هُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ

Secâvendî'ye göre “زَعِيمٌ” ve “شُرَكَاءُ” üzerine vakfedilebilir. Çünkü “أَمْ”, “سَلِّمُوا” ifadesinin cevabı olmaya uygun olduğu gibi soru için başlangıç cümlesi

⁶⁶ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, III, 960.

⁶⁷ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, III, 1012.

⁶⁸ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, III, 1025.

olabilir. “أم” harfi “زَعِيم” ile vasledilirse muhatabı çaresiz bırakma anlamında bir emirle cümleye başlanır.⁶⁹ Bu durumda anlam “*Sor onlara: Bu iddiayı onların hangisi savunacak ya da ortakları mı var onların? Sözlerinde doğru iseler, hadi getirsinler ortaklarını!*” şeklinde olmaktadır. Eğer “شُرَكَاءُ” üzerine vakfedilirse o zaman da anlam “*Sor onlara: Bu iddiayı onların hangisi savunacak. Yoksa ortakları mı var onların, öyleyse sözlerinde doğru iseler, hadi getirsinler ortaklarını*” şeklinde olmaktadır.

34- Müddessir, 74/38-41

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ عَنِ الْمُجْرِمِينَ

Secâvendî, “اليمين” üzerine vakf-ı mutlak konulursa “هم في جنات يتساءلون فيها” takdiri ile “*Sağdakiler hariç her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir. (Onlar) cennetler içinde günahkârların durumunu sorarlar*” anlamında olduğunu ifade etmektedir. Ancak “جنات” üzerine vakfedilirse “هم” ve “فيها” ya gerek olmadığını söylemektedir.⁷⁰ Bu durumda ise “*Cennetlerdeki sağ ehli hariç her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir. Günahkârların durumunu sorarlar*” şeklinde bir anlam elde edilmiş olmaktadır.

35- İnşikâk, 84/14-15

إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا Secâvendî’ye göre “بلى” veya “يحور” kelimeleri üzerine durulmalıdır. Çünkü “بلى” ilk ifadenin nefyi, ikincinin isbatı içindir. Bundan dolayı kendisinden önceki ve sonraki bölümlere taalluk edebilir.⁷¹ Bu durumda anlam “*O hiçbir zaman Rabbine dönmeyeceğini sandı. Oysa gerçekten Rabbi onu görüyordu*” şeklinde olmaktadır. “يحور” üzerine durulduğunda “بلى”, “إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا” cümlesine taalluk etmektedir. Ancak “بلى” üzerine vakfedildiğinde “بلى”, kendinden önceki “إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ” ifadesine taalluk etmektedir.

36- Kadir, 97/4-5

تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ (Kadir, 97/4-5)

“من” harf-i cerinin “تَنَزَّلُ” fiiline taalluk edebilme ihtimalinden dolayı “بِإِذْنِ رَبِّهِمْ” üzerine durulabileceği gibi geçilebilir.⁷² “تَنَزَّلُ” fiiline taalluk ettiği zaman “من” sebebiye anlamında olur ve “*Melekler ve Ruh oraya her iş için*”

⁶⁹ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, III, 1037.

⁷⁰ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, III, 1064.

⁷¹ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, III, 1111.

⁷² Muhammed b. Hüseyin el-Kummî en-Neysâbü'rî, *Garâibü'l-Kur'an ve Rağâibü'l-Furkân*, Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1416, VI, 535.

inerler” anlamına gelmektedir.⁷³ “يَاذُنِ رَبِّهِمْ” ifadesi üzere vakfedilirse “من” harf-i ceri “تَنْزِيلٌ” fiiline değil “سلام” kelimesine taalluk eder ve “يُحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ” (Rad, 13/11) “Allah’ın cezalandırmasından korurlar” ayetinde olduğu gibi “امر” kelimesi “عقوبة” anlamında “(عقوبة) من كل أمر” (her (cezalandırma) iş(in)ten bir kurtuluştur) takdiri yapılır. Bu durumda “سلام” üzerine vakfedilir ve “هي” ile başlanır. Yani “O, (gece, hayrı ve bereketi ile) fecrin doğuşuna kadar devam eder” anlamına gelir. Takdim ve tehir ihtimali gözetilerek “من” in muteahhir “هي” ile taalluk ettiği de söylenmiştir. Yani “هي من كل أمر -عقوبة-” “O (gece), güneş doğuncaya kadar her işten (cezalandırmadan) kurtuluştur” anlamındadır. Bu durumda “سلام” üzerine durulmaz. Yalnız bu görüş Secâvendî tarafından çok da benimsenmemiştir.⁷⁴ İbn Abbâs’tan rivayet edilen kiraate göre “امر” kelimesi yerine “امرى” vardır. Bu durumda “her bir melekten müminlere selam vardır” şeklinde olur. Bu durumda “يَاذُنِ رَبِّهِمْ” ve “سلام” üzerine durulur.⁷⁵

SONUÇ

Bir ayete veya birkaç ayetin farklı yerlerine konulan ve birinde durulduğunda ikincisinde durmamayı; birincisinde durulmadığında ikincisinde mutlaka durmayı gerektiren murâkabe duraklarının konulacak yerlerinin belirlenmesi diğer duraklarda olduğu gibi ictihadi bir konudur. Yukarıda zikrettiğimiz gibi bu konuda eser vermiş kişilerin farklı görüş bildirmeleri ve bazı yerlere murâkabe durağı koymamış olmaları bunun delili sayılabilir.

Anlam ve yorum üzerinde mezheplerin itikadî görüşlerini temellendirmek için tercihte bulunmalarını gerektirecek kadar etkili olan vakıf yerlerinin belirlenmesi konusu murâkabe durağında biraz farklı bir özellik arz etmektedir. Öncelikle iki yere durak işareti koyan ve iki farklı anlamı yakalayan aynı şahıstır. Dolayısıyla elde edilen anlam birbirinden farklı olsa da bu anlamların temel meselelerde birbirini nakzeden iki görüş olması imkânsızdır. Aksi halde yorumcu kendi içinde bir çelişkiye düşmüş olacaktır.

İncelediğimiz ayetlerde konulan murâkabe duraklarının konulmasındaki amacın, her ikisinde de geçildiği takdirde meydana gelmesi muhtemel anlam karmaşasına izin vermemek ve dilsel açıdan sorun olmamasını sağlamanın yanında anlamları koruma ve kaybetmeme olduğunu da gördük.

⁷³ Ebû Hayyân, *Bahru’l-muhîr*, VIII, 493.

⁷⁴ Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, III, 1144-1145.

⁷⁵ Ebû Zekeriyâ el-Ferrâ, *Meâni’l-Kur’an*, Dâru’l-Misriyye, Mısır, ts., III, 280; Ebû Bekr el-Enbârî, *Îzâhu’l-vakf ve’l-ibtidâ*, II, 616-617.

Murâkabe duraklarının konulduğu yerlerde Harf-i Cerr'in iki yere de taalluk etme ihtimali (Maide, 5/32 Araf, 7/163, Yunus, 10/103, Furkan, 25/32, Kasas, 28/35, Duhân, 44/43-45, Fetih, 48/29 Müddessir, 74/38-41 Kadir, 97/4-5), "ﻻ" ifadesinin ism-i mevsûl veya nefy ifade eden harf olma ihtimali (Arâf, 7/188), ism-i işaretin normal mübteda veya muahhar mübteda olma ihtimali (Muhammed, 47/4, Kadir, 97/5), bir harfin atıf veya istinâf harfi olma ihtimali (Bakara, 2/96 Ali İmrân, 3/7 Ali İmran, 3/30 Maide, 5/41, Tevbe, 9/101 Hûd, 11/49 İbrahim, 14/9 Furkan, 25/4 Kalem, 68/40-41), İsm-i Mevsûl'ün sıfat veya mübteda vb. görevi üstlenme ihtimali (Ali İmran, 3/171-172 Araf, 7/91 Furkân, 25/58-59 Mü'min, 40/69-70 Talak, 65/10), cümle içerisinde sözün Allah'a, meleklerle, inanan veya inanmayanlara ait olma ihtimali (Araf, 7/172 Furkan, 25/4 İnşikâk, 84/14-15), mastarın meful-ü lieclih veya fiili mahzuf bir mef'ûl-ü mutlak olma ihtimali (Şuarâ, 26/208-209), kelimenin hal olabileceği gibi medh ve zemm üzere mansup olabileceği ihtimali (Ahzâb, 33/60-61), bir ifadenin yemin veya yeminin cevabı olabileceği ihtimali (Zuhuruf, 43/1-3, Duhân, 44/1-2) ve zarftan önceki ve sonraki cümleye taalluk edebilme ihtimalinden dolayı (Mâide, 5/26; Mümtehane, 60/3) konulduğunu tespit ettik.

Bu ihtimaller değerlendirilmek suretiyle metnin imkânları kullanılarak muhtemel anlamlar ortaya konulmakta ve cümlelerin farklı türevleri olabileceği ihtimaliyle yeni anlamların yakalanmasına imkân verilmektedir.

KAYNAKÇA

Ahfeş el-Evsat, Ebu'l-Hasen Sa'îd b. Mes'ade el-Mucâşi'i, *Meâni'l-Kur'ân*, thk. Hüda Mahmud Kurâa', Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 1990.

Âlûsî, Mahmûd Ebu'l-Fadl, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabi, Beyrut, ts.

Aynî, Bedrüddîn, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Ebu'l-Münzir Halid b. İbrahim el-Mısri, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1999.

Beyhaki, Ebu Bekr Ahmed, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarabad, 1344.

Cezerî, Şemsüddîn, Ebu'l-Hayr, *en-Neşr fî'l-Kırââtî'l-aşr*, Dâru'l-Kütübi'l-ilmiiye, Beyrut, ts.

-----, *Gâyetü'n-Nihâye fî Tabakâtî'l-Kurrâ*, Mektebetü İbn Tey-miyye, 1351.

Dânî, Ebû Amr Osman, *el-Müktefâ fî'l-vakf ve'l-ibtidâ*, thk. Yusuf Abdurrahmân el-Mar'aşlî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1987.

Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tefsîru el-Bahru'l-muhît*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiiye, Beyrut 2001.

Ferrâ Ebû Zekeriyâ, *Meâni'l-Kur'an*, Dâru'l-Mısriyye, Mısır, ts.

Hacımsıroğlu, Mücella, *Vakf-ı Muânaka Ve Kur'an Tefsirine Etkisi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Halebî, Semîn, *ed-Durru'l-masûn fî ilmi'l-Kitabi'l-meknûn*, Tahkîk: Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru'l-kalem, Dimeşk, ts.

Harbî, Abdülazîz b. Ali, "Vakfü't-Tecâzüb (el-Muânaka) fî'l-Kur'âni'l-Kerîm", *Mecelletü Câmiati Ümmi'l-Kurâ liulûmi's-Şerîati ve'l-lugati'l-arabiyyeti ve âdâbihâ*, 1425,c. 19, sayı: 31, (3-51)

Hasrî, Mahmûd Halil, *Meâlimü'l-ihtidâ ilâ ma'rifeti'l-vukûfi ve'l-ibtidâ*, Mektebetü's-sünne, Kahire, 2002.

İbn Cinnî, Ebu'l-feth Osman, *Kitabu'l-Arûz*, thk. Ahmed Fevzi, Daru'l-Kalem, Kuveyt, 1987.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-Arab*, Daru's-sadr, Beyrut, ts.

İbnü'l-Enbârî, *Kitâbü İzâhi'l-Vakf ve'l İbtidâ*, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Matbuâtu Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye, Dimeşk, 1971.

Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemul-Müellifîn*, Dâr-u İhyâ-i Türâsi'l-Arabiyye, Beyrut 1414/1993.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.

Nahhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b Muhammed b. İsmail, *el-Kat' ve'l-İtinâf*, thk: Abdurrahmân b. İbrahim el-Matrûd, Riyâd, 1992.

Nasr, Muhammed Mekkî, *Nihâyetü'l-kavli'l-müfid fi ilmi tecvîdi'l-Kur'ani'l-Mecîd*, Mektebetü's-safâ, 1999.

Neysâbûrî, Muhammed b. Hüseyin el-Kummî, *Garâibü'l-Kur'an ve Rağâibü'l-Furkân*, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1416.

Secâvendî, Muhammed b. Tayfûr, *İlelü'l-vukûf*, thk. Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Îdî, Mektebetü'r-rüşd, Riyâd, 2006.

Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Merkezü'd-dirâseti'l-Kur'âniyye, Mücemmeu'l-Melik Fehd, ts.

Tehânevî, Muhammed Ali, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Fünûn ve'l-ULûm*, thk. Ali Dehrûc, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1996.

Uşmûnî, Ahmed b. Muhammed b. Abdilkerim, *Menâru'l-Hüdâ fi Beyâni'l-vakfi ve'l-ibtidâ*, Mısır, 1973.

Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru ihyâi'l-kütübî'l-arabiyye, Kahire 1957.

وقف المراقبة وأثره على فهم القرآن (خاصة بشروح السجاوندي في علل الوقوف)

أصبح الوقف والإبتداء علماً عُني به المفسرون والقراء منذ نزول القرآن لأن الكلمات التي ترتبط مع الكلمات الأخرى والأدوات تتغير حسب موقع الوقف وهذا يؤثر على المعنى مباشرة. وقف المراقبة الذي يرمز له بثلاث نقاط تأتي على التوالي له مكانة هامة في فهم القرآن وتفسيره. ووقف المراقبة يختلف عن الوقوف الأخرى بأنه يميز الوقف على أحد الكلمتين ويمنع الوقف على الأخرى على البديل فهذا يأتي معه بمعنيين محتملين فهذا البحث يستهدف جمع المواضع التي تتعلق بهذا العلم وتحديد أسباب استخدام وقف المراقبة في المصاحف انطلاقاً من البيانات في علل الوقوف للسجاوندي في الآيات التي توجد وقوف المراقبة فيها وإسهامه في فهم القرآن

كلمات البحث: القرآن، الوقف، مراقبة، النحو، التفسير

